

НАПРЯМКИ ЗА УНАПРЕДЗОВАНЄ ПРАВОПИСНЕЙ НОРМИ РУСКОГО ЯЗЫКА*

Общи проблеми правописа руского языка мож груповац до трох групох: 1. даване предности фонологийному або морфологийному принципу; 2. диялектизоване руского языка; 3. невикриштальовани приступ гу странским словом. Понеже у *Сербско-руским словнику* (Ramač et al., I 1995; II 1997) окончени одредзени правописни иновованя у одношеню на норму зоз *Правописа руского языка* (Кочиш 1971), а у *Руско-сербским словнику* (Ramač et al., 2010) и у одношеню на *Сербско-руски словник*, автор у роботі указує на розиходзєня у СРС и РСС и, анализуючи их, дава напрямки за їх превозиходзєне. Тоти напрямки инкорпоровани до новей правописней литератури – *Правописного словника руского языка* (Fejsa, 2017a) и *Правописа руского языка* (Fejsa, 2019a).

Ключни слова: руски язык, стандардизация, норма, правописи руского языка, правописни словник, пожички, адаптация, дублети.

1. УВОД

Роботу на нормованю и преучованю руского языка розпочал Гавриїл Костельник зоз обявюваньом першей граматики руского языка *Грамматика бачваньско-рускей бешеди* (Kosteljnik, 1923) а предлужел Гавриїл Надь хтори бул єдини руски лингвист у перших двох децениях по Другей шветовой войны. Надьово лингвистични статї публиковани у двох кнїжках (Nadj, 1983; 1988). У вязи зоз його роботу „3 нашого правопису” публиковану 1950. року, у хторей анализовани питаня писаня префиксех у зложених словах, суфиксех у виведзених словах и припадкових законченьох, Александер Д. Дуличенко заключел „През вецей як дваець роки тотя статя служела як єдини компас при ришованю зложених питаньох руского правопису.

* Статя була обявена у часопису *Славистика*, кь. XXIV/2 (2020) на сербским языку у дакус вимененей форми.

Основни принципи тей роботи Надя ше одражели у першим правопису” (Duličenko, 2009: 199).

Микола М. Кочиш ше намагал перше формовац нормативну систему за школски потреби, а познейше преширец ю и на други сфери у хторих ше литературни язык хаснуе. Так од 1965. по 1968. рок публиковани три його граматики под єдну назву *Мацерински язык*, у котрих не бул лем школски материял, але ришовани и важни нормативни питаня (Segedi, 2007: 250). Окреме значне же, попри другой граматики руского языка (Кошіш, 1974), Кочиш публиковал и перши правопис руского языка (Кошіш, 1971). Автор у уводним слове висловел жадане же би *Правопис руского языка* послужел „и як основа за пририхтоване подполнейшого виданя” (Кошіш, 1971: 4). Штири роки познейше, спатраюци недошлїдносци у нашим языку, Микола Скубан написал: „Перше видане *Правопису* би требало служиц як ’пробни камень’: цо ше у пракси прилапи того остане, а цо ше не прилапи – до другого виданя не войдзе” (Skuban, 1975: 30). До другого виданя, нажал, не пришло. У каждым случаю, и у форми у хторей є публиковани, *Правопис руского языка* мал винїмно значну улогу у стабилизацию правописней норми руского языка.

Окреме значне доприношене нормованю сучасного литературного языка бачко-сримских Руснацох дали два лексикографийни подняца – *Сербско-руски словник* (СРС) Юлиана Рамача, як главного редактора, Гелени Медеши и Михайла Фейси (Ramač et al., I том 1995; II том 1997) и *Руско-сербски словник* (РСС) Юлиана Рамача, як главного редактора, Гелени Медеши, Оксани Тимко-Дітко и Михайла Фейси (Ramač et al., 2010). Понеже у *Сербско-руским словнику* кончени одредзени правописни иновованя у одношеню на норму зоз *Правописа руского языка* Миколи М. Кочиша, а у *Руско-сербским словнику* и у одношеню на *Сербско-руски словник*, мож повесц же у *Сербско-руским словнику* зазначени резултат розвою правописней норми руского языка на концу остатней децениї 20. вику а у *Руско-сербским словнику* резултат розвою правописней норми руского языка на концу першей децениї 21. века.

Намагаюци ше превозисц одредзени неусоглашеносци и недоповедзеносци у словнікох од капиталного значеня, як и нормавац уж у пракси зажити одступаня од Кочишовой норми, Михайло Фейса розпочал активносци на виробку новей правописней литературы □ у першей фази, правописного словніка у хторим би на уровню поєдинечних словох були розришени существуюци правописни проблеми, а, у другой фази, правописа

руского языка у хторим би ше формуловали одредзени правила. Активности розпочати зоз скенираньом „Правописного словніка” (Кошіш, 1971: 81-156), цо поробел Мирослав Силаді, и предлужени зоз осучасньованьом Кочишових прикладах и дуплованьом фонда прикладах преїг селективного уношеня духовней, компютерскей, екологийней, як и сучасней дружтвеной и, окреме, родовей терминології, цо зробел автор тих шорикох. На таки способ виробена основа правописного словніка руского языка хтора опубликована у електронскей форми на сайту Мирослава Силадія (www.rusnak.info) и представена 2012. року на конференції на Андrevлю, з нагоди означованя 30-рочніци Одзеленя за русинистику Филозофского факултета Новосадского универзитета. На конференції отримана и правописна роботня зоз професорами руского языка на хторей достати значни сугестії и преширени фонд прикладах. По дополньованю текста на даскелью заводи и рецензованю рукописа, як и по инкорпорованю заувагох рецензентох, *Правописни словнік руского языка* (ПСРЯ) опубликовани у електронскей форми на сайту Филозофского факултета 2017. року (Fejsa, 2017a). Два роки познейше, тиж у електронскей форми на сайту Филозофского факултета, опубликовани и *Правопис руского языка* (ПРЯ) (Fejsa, 2019a). *Правопис* базовани на сучасних наукових спознаньох у рускей лингвистици, насампредз на *Граматики руского языка* Юлианя Рамача (Ramač, 2002) и становискох Гелени Медеши винешених у ей сету од пейцох кніжкох (Međeši, 2008; 2012; 2013; 2014; 2017). Рецензенти *Правописного словніка руского языка* и *Правописа руского языка* Юлиан Рамач и Гелена Медеша, а ПРЯ и Ксения Сегеди.

2. ОБЩИ ПРОБЛЕМИ ПРАВОПИСА РУСКОГО ЯЗЫКА

2.1. О проблемох правописа руского языка Михайло Фейса писал на даскелью заводи, як у жеми (Fejsa, 1992; 2017b) так и у иножемстве (Fejsa, 2007; 2012a; 2013; 2015; 2016; 2017c). Два роботи хтори дотикаю правописну тематику опубликовани у коавторстве зоз Гелену Медешову (Međeši – Fejsa, 2007; 2012). Генерално патраци, мож розликовац три групи проблемох: 1. запровадзоване фонологийного або морфологийного принципу; 2. диялектизоване руского языка провадзене зоз цудзима ришеннями; 3. неусоглашени приступ гу адаптованю странских словох.

2.2. Перша група проблемох виходзи зоз медзиодношеня морфологийного и фонетичного принципа писаня словох, т. є. од доминованя уплїва етимології або ортоепії на ортографию. У уводним слове

Правописа руского языка Микола М. Кочиш пише: “Морфологийни принцип котри маме у основи нашого писаня одредзує же не записуєме слова так як их вигваряме, але у писаню водземе рахунку як слово настало” (Кошіш, 1971: 3). Приклад хтори дава то префиксоване слово *розсипац* (не *росипац*). Як приклади же велі слова пишеме и по фонологийним принципу авторови служба слова *ткацки* и *ткацтво* (не *ткачки* и не *ткачство*). Александер Д. Дуличенко, медзитим, констатує шлідующе: “морфологийни принцип, котри остава главни, дополнює ше з другима ортографичними принципами. Єден з нїх то и фонетични” (Duličenko, 2009: 197). По тим, фонологийни принцип дополнююци, а не примарни, як напр. у сербским языку.

Так, начално, з єдного (морфологийного) боку не зазначуєме виєдначованє консонантох по дзвонкосци (та пишеме напр. *бабка*, *кнїжка* итд.) и префикси затримуєме у їх основней форми (*розсипац*, *предплациц*), а, з другого (фонологийного) боку, йотованє, палатализацию и аблаут пишеме так як слова з тима язичними зявєнями чуєме, без огляду же зме дакеди и свидоми їх етимологий.

У случайох кед ше фонологийни и морфологийни принцип барз цесно преплєтаю, применюєме и єден и други принцип а то за причину ма порядне зявїованє дублетох. Таки гранїчни приклади напр. *учаснїк* и *учашнїк* (и у СРС II 865 и у РСС 789; у РСС ше при одреднїци *учашнїк* упут`ює на одреднїцу *учаснїк* з чим ше одредзена предносц дава форми у хторей заступени морфологийни принцип; у меновнїкох *учасц* и *участвованє*, як и у дієсловє *участвовац*, заступени лем морфологийни принцип), *соучаснїк* и *соучашнїк* (и у СРС II 550 и у РСС 723; у РСС ше при одреднїци *соучаснїк* упут`ює на одреднїцу *соучашнїк* з чим ше одредзена предносц дава форми у хторей заступени фонологийни принцип; у меновнїкох *соучасц* и *соучаствованє*, як и у дієсловє *соучаствовац*, заступени лем морфологийни принцип бо з одсутством змегчаного консонанта *n* не створени условия за преходзєне консонанта *c* до консонанта *ш*), *напаснїк* и *напашнїк* (и у СРС I 815 и у РСС 422; у *напасни* и *напаштовац* кореньови консонант *c* ше чува), *празнїна* и *празнїна* (и у СРС II 300 и у РСС 594; у РСС ше при одреднїци *празнїна* упут`ює на одреднїцу *празнїна* з чим ше одредзена предносц дава форми у хторей заступени фонологийни принцип; у прикладах як напр. *празни*, *празновирє*, *празновирни*, *празносц*, *празноглави*, *празнословиц*, *празносц* и *празнота* нет змегчованя и нет условия за пременку консонанта *z* на консонант *ж* анї у вигваряню та анї у писаню), *гласнїк* и *глашнїк* (и у СРС I 159 и у РСС 154; у РСС ше упут`ює на

форму *глашнік* у хторей запровадзени фонологийни приступ), *непослушни* и *непослухни* (и у СРС I 864 и у РСС 441; у меновніхох *слух*, *слухач*, *слухалка* и дієслове *слухац* виключно лем *х*, односно применени лем морфологийни принцип), *млєкарня* и *млєчарня* (и у СРС I 740 и у РСС 394; форми *млєкарня* у РСС дата одредзена предносц понеже ше на ню упут`ює и, гу тому, форма *млєчарня* означена як бешедна), *упутиц* и *упуциц* (и у СРС II 838 и у РСС 783; форми *упуциц* у РСС дата одредзена предносц понеже ше на ню упут`ює), *прешлідовац* и *прешлідовац* (и у СРС II 620 и у РСС 620; приклади илуструю два способи формованя при чим ше корень *шлід-* чува невименени або ше меня на *шлідз-* по угляду на дієслово *шлідзиц* у хторим консонант *д* прешол до консонанта *дз* под уплївом вокала преднього шора *и* за нїм). У наведзених прикладах юрисдикция морфологийного и фонологийного приступа ше преплєта та форми хтори виходза з нїх третирани ровнопранно. Кед би ше у тих прикладах преферовал єден зоз двох приступох, була би заступена лем єдна форма.

У условно наволаним „зраженю” морфологийного и фонологийного принципу ми благоприхильнейши гу морфологийному принципу, окреме при нормованю места контакта основи и суфікса/законченя (напр. *беззаконни*, *согвизд`є*, *футогски*, церкв. *отче*). То ше одноши и на контакт дзепоедних кореньох зоз суфіксами. Гоч ше напр. корень *-шліз-* углавним чува (*шлізкац ше*, *шлізкач*, *шлізкаци*, *шлізки*, *шлізканє*), вон у дзепоедних случаях без видней причини преходзи до *-шліс-*. Прето у РСС на 297. боку находзиме и *зошлізнуц ше* и *зошліснуц ше* (медзи нїма ше находзи *зошлізковац ше*), а на 592. боку лем *пошліснуц ше*. Гу тому, не видзиме потребу за незатримованьом кореня *-цих-* и у *уцишац*, праве так як цо ше затримує у *сцихшац* (СРС II 859); не видзиме причину ані прецо ше у дієслове законченого виду консонант *х* ма чувац, а не ма чувац у дієслове незаконченого виду – зак. вид *сцихшац (ше)*, незак. вид *сцишовац (ше)* (РСС 748). На 789. боку РСС дата и форма *уцихшац (ше)* и форма *уцишац (ше)* при чим ше на другу упут`ює зоз *оп*. цо значи же ше форми без *х* у тим случаю дава и одредзена предносц.

Чуванє финального консонанта префікса и початного консонанта основи дошлідно ше почитує и у СРС и у РСС. Одредзени одступаня, хтори мож тримац за винїмково обачуєме при: *оддвойовац*, *оддвойовац ше*, *оддвоїц*, *оддвоїц ше* у СРС II 38, 40, док *одвойовац*, *одвойовац ше*, *одвоїц*, *одвоїц ше* у РСС 466; *обчековац* у СРС II 138, а *обчековац* у РСС 459 попри *очековац* на 506. боку, хторе третиране як можливе и прилаплїве).

Менши крочай гу морфологийному принципу направени у случайох кед приходзи до обаваня чи писац чи не писац мегки знак. То ше насампредз одноши на писане суффикса *-ань* у номинативних формах єднини хлопского роду до чого пришло пре аналогийне преношене змегчаного консонанта *н* зоз формах номинатива множини. У номинативних формах множини хлопского роду до змегчованя приходзи основано бо ше консонат *н* находзи опрез вокала преднього шору *е*, хтори виволує змегчованє консонантох хторим предходзи. Вокал *е* у писаню инкорпоровани до букви *є* и зоз змегчаним консонантом *н* у писаню твори *-нє*. Тримає же не було потреби напр. за жителя Галичини у РСС обезпечовац два вариянти – и *Галичань* и *Галичан* (б. 145). Понеже ше у одредніци *Галичань* зоз скраценьом *оп.* упут`ює на *Галичан*, мож заключиц же РСС у сущносци дава першенство форми без мегкого знака (*Галичан*). На 47. боку перше наведзени форми *Бачван* и *Бачвань*, а потим под *Бачвань* стої „*оп. Бачван*”. На 45. боку у истей одредніци равноправно и *Банатян* и *Банатянь*, як и на 51. боку и *Београдян* и *Београдянь*. На 75. боку находзиме лем форму *валалчань* (а за женски род *валалчанка*), на 47. боку лем *Бачинчань*, на 80. боку лем *Вепровчань* без упутйованя на евентуални вариянти *валалчан*, *Бачинчан*, *Вепровчан*. Додаїме же на 77. боку зазначена лем форма *варощань* (без вариянти *варощан*), док на истим боку жителя вароша не *варощанька*, але *варощанка*. Мегки знак, наприклад, не уключени ані до меновніка *Галичанка* на 145. боку. У таким приступе гу формом номинатива єднини женского рода видзиме додатни аргумент же мегки знак ненужни ані у номинативе єднини хлопского роду. Прето ми у ПСРЯ тото язичне зявенє предкладаме записовац як и Кочиш у *Правопису руского языка*, напр. *Италиян*, *Новосадын*, *Римян* (Кошіш, 1971: 104-133), и попри закладаня же би Кочишово становиско требало пременїц прето же дзепоедни авторе хасную форми на *-ань* (Раташ, 2008: 89). Гу язичним фактом же змегчованє у номинативе множини меновнікох хлопского роду виволане зоз вокалом преднього шора *е* (та отадз *Бачинчанє*, *Бачванє*, *Римянє* и стотки апелативох того типу) и же тото условие не витворене у номинативе єднини меновнікох хлопского роду, додаїме и єден факт зоз заключеньох вигледованя Славици Чельовски (Čeljovski, 2015) хтори визначує же векшина меновнікох женского роду формована так же на невименєну форму меновніка хлопского роду додати одредзени суффикс за женски род. Док у РСС порядно не обезпечовани одредніци зоз меновніками женского роду зоз суффиксом *-анка* або *-анька* хтори означую особи по походзеню з места або краю, у *Граматики руского языка* як суффикс зоз

значеньом особох женского роду наведзени префикс *-анк-а* / *-янк-а* и илюстровани зоз *кресцанка*, а як продуктивни суфикс за меновніки женского роду хтори знача предмети дати лем форми без змегчаного *н* – *-(а)нк-а* / *-(я)нк-а* / *-енк-а* / *-єнк-а* / *-(и)нк-а* / *-(і)нк-а*, напр. *шметанка*, *солянка*, *палєнка*, *пражінка* (Рамає, 2002: 57-58). Зоз установйованьом законченя *-ан* обкерована и примена логики дуплованя хтора применєна при номинативних формох єднини хлопского роду та ше як форми номинатива єднини женского роду не буду зявйовац и *Бачинчанка* и *Бачинчанька*, и *Банатянка* и *Банатянька*, и *Бачванка* и *Бачванька*, и *Београдянка* и *Београдянька*, та анї *Галичанька*, попри *Галичанки*. Додайме и же ше анї змегчованє консонанта *н* зоз меновнікох стреднього роду напр. *виплацанє* и *шпиванє* не „пресадзує” до меновнікох женского роду *виплацанка* и *шпиванка* та не пишеме *виплацанька* и *шпиванька*.

РСС мєгки знак часто третира нєлогично. Не записани є напр. у дїєсловє *аминовац* и попри тим же словко од хторого походзи глаши *аминь* (РСС 35), а не *амин*. У вязи з тим интересантне и же ше у истей одредніци находза и *благодат* и *благодать* (РСС 57), а прикметнік на истим боку глаши лем *благодатни*; анї синтагма *благодатна Дїва Мати* не одкрива шлїди змегчованя. У вязи з тим чудує и єднобочне ришенє у СРС I 173 и РСС 161 *Господь*, хторе ше у косих припадках порядно зявює без мєгкого знака, напр. *Господи помилуй* (не: *Господї помилуй*), *од Господа Бога* (не: *од Господя Бога*), *Господу Богу* (не: *Господю Богу*) и др.; у СРС I 173 и у РСС 161 зазначени и застарени лексеми *господар*, *господарство* и *господарски* у хторих тиж нет шлїду од змегчованя консонанта *д*.

Повєкшану прикмету и субєктивну оцену, попри суфикса *-к*, виражує и суфикс *-еньки* (Рамає, 2002: 79), напр. *дробеньки* (РСС 215), *здравеньки* (РСС 286), *младеньки* (РСС 393), *тлустеньки* (РСС 760) и други. Не ясне прецо лем *худобенки* (РСС 809)?

2.3. Друга група проблемох вирєсла зоз штучного урамйованя руского язика. Так напр. при Миколови Кочишови находзимє вєлькє число правописних (лексичних) ришеньох хтори бєшєдніки руского язика не прилапєли и, пошлїдково, одруцєли. Намагаюци ше руски язик положиц на нїзши уровень од украинского, вон му (першому спомнутому) додзелєл улогу диялекта, хтори зоз литературного украинского язика ма инкорпорирац до себе тото цо прилапєнє дзєшка индзєй, у других социолінгвистичних условийох. Спорни случаї Кочиш розришовал зоз такв. копи-пєйст процедуру, односно кєд не бул сугурни як дацо написац, отвєрал би

правописни словнік українського языка, у меморовал найдзене ришене и пренесол го до правописа руского языка. Априорно избрани модел за стандардизоване випродуковал, медзи иншими, и шлідуючи „ришення”: коло меновнікох *милоscy* и *помиловане* находзи ше и неприлапени *пощада* (Кошіш, 1972: 153); коло меновнікох *охудобнене* и *збиднене* находзи ше и неживе *зубожене* (ibid.: 188); попри *плахитка* (требало *плахта*) понукнута и *едро* и непознате *витрило* (ibid.: 117); попри *пахулька* и *пахолька* и неживе *шніжинка* (ibid.: 198); попри *оцена* и незажите *оцинка* (ibid.: 191), гоч дієслово глаши лем *оценіц* а не и *оциніц*; коло *пліваня* и *плівба* находзи ше и *плавба* (ibid.: 203), гоч дієслово глаши лем *плівац* а не и *плавац*; лем *травма* (ibid.: 321) а без *траума* (оп. 2.4); *клоун* и *кловн* (ibid.: 127), а у *Правопису руского языка* лем *клоун* (Кошіш, 1971: 107), гоч тоту вариянту питане чи дахто з Руснацох вообще и хаснуе; попри *осторожноscy* и *домеркованосcy*, и *обережноscy* (Кошіш, 1972: 183), гоч тот остатні синоним цалком цудзи рускому бешеднікови итд. На тот способ ше намагало руски язык штучно „збогациц” зоз лексиконом хтори базовани на бешеди/бешедох стреднього Наддніпровя и околних обласцох (хтора/хтори у основи українского литературного языка), а не на бешеди/бешедох Карпатского ареала зоз хторей/хторих руски язык генетично вицека. Ми ше, прето, нови нормативни ришення за руски язык намагаме базовац и на понукнуцох (лексичних, фразеологийних, морфологийних, синтаксичних и др.) других руских/русинских вариянтох. Таки ришення маю векшу шансу зажиц. Так напр. у ПСРЯ зоз осем зазначених вариянтох (*евангелія*, *свангелія*, *евангеля*, *Евангелія*, *Євангелія*, *Евангелія*, *Євангелис*, *евингелія*) у *Церковним литургийно-литургичним лексикону* (Miz, 2011; Fejsa, 2012b: 324) першенство дате вариянти *евангелія* (гоч гречески модел *euangelion* ма вокал *e*, як и реплики *евлогія*, *евхаристія*, *евхологий* и *Европа*) понеже консултовани творителе на прешовскей вариянти русинского языка, медзи хторима еден и священік (Корогова, 2018: 58, 85). Цо ше дотика восточнославянских позичкох, та и українізмах медзи німа, вони творя состояйну часц лексичного фонду руского языка. То конкретно значи же ше напр. як еквивалент сербского дієслова *постојати*, попри дієсловах *езистовац*, *существовац*, *постояц* и *буц*, зявюе и дієслово *исновац*. При Кочишови ше зявюе лем остатні наведзени еквивалент (Кошіш 1972: 219).

2.4. Треца група проблемох ше дотика вариянтох лексемох у хторих углавним не обачуеме значнейши семантични розлики. Характеристична є насампредз за странски слова. Лингвист-нормователь муши буц свидоми

комплексности проблема и муши водзиц рахунка о часу/часох приходзенья дотичней лексеми, о драги/драгох ей приходзенья, о ей сфери хаснованя дакеди и нешка, як и о ей фреквенції. Илуструеме уплів тих факторох зоз даскеліма прикладами. Кед адаптация утвездзела форму *гайзибан* за немецке слово *Eisenbahn*, вец нет причины же би медзи тоту форму и норму не бул положени знак еднакости. Тиж так, мож шлебно виключиц форму *ковбой* (Кошіš 1971: 107) прето же форма *каубой* обще прилапена (насампредз пре уплів сербского языка), але є и блізша вигваряню англійского слова *cowboy*. И дублети англійских словох *baseball* и *hooligan* би пре вше векше упознаване зоз оригиналними словами и пошлїдкове хасноване требали буц „розришени” як *бейзбол* и *гулитан* на рахунок *безбол* и *хулитан* (и попри тим же тоти други формовани под уплівом языка стредку). Одредзени правописни обаваня (напр. *англійски* чи *английски*, *гранит* чи *граніт*, *грам* чи *грама*, *мозаик* чи *мозаїк*, *наивни* чи *наївни*, *космонаут* чи *космонавт*, *каузални* чи *кавзални*, *пиджама* чи *пизжама*, *Русия* чи *Росия*) настали або з директним контактом руского и дотичного странского языка або з индиректним контактом, при чим часто обачуеме и уплів постредуючого языка. З оглядом же дублети найчастейше не уноша виразни розлики у значеню (гоч и вони обачлїви напр. у *доктор* и *дохтор*, *капитан* и *капитен*, *кор* и *хор*, *крейсер* и *крузер*), мож повесц же вони у наведзених случайох редувантни, т. є. не необходни. Прето зме ше при опредзельованю за єдну з двох вариянтох странских словох ориентовали по правилу по хторим „кед существую вариянти-реплики странских словох, а присутна свидомосц о оригиналу, норма реплики би ше требала унапрямовац гу оригиналней форми” (Fejsa, 2017: 4). На основи того опредзельовали зме ше за тоту вариянту-реплику хтора у векшей мири кореспондує зоз жридловим моделом. Наприклад: *бейзбол* (у СРС I 42 *бе(й)збол*, у РСС 51 *бе(й)збол*), *бейбиситерка* (а не *бембиситерка*; слово не унешене ані до СРС ані до РСС), *бомбона* и *бомбонера* (у СРС I 69 *бомбона* а *бомбонера*; у РСС 63 *бомбона* и *бомбонера*), *гулитан* (и у СРС II 896 и у РСС 809 *хулитан*), *Гюстон* (и у СРС 989 и у РСС 872 *Хюстон*); *спринт* и *спринтовац* (у СРС II 657 *спринт/шпринт* и *спринтовац/шпринтовац*; у РСС 731/849 *спринт* и *спринтовац*), *грам* и *килограм* (у СРС I 177/564 *грам* и *килограм*; у РСС 175/322 *грам* и *килограм/килограм*), *грунт* (у СРС I 186 *грунт* и беш. *грунт*; у РСС 165/176 приоритет дати *грунт* а допушене и *грунт*) *хаос* (у СРС II 883 *хаос*; у РСС 146/802 *гаос* и *хаос*); гоч ше попри *джезва* (СРС II 939; РСС

189) у бешеди чує и вариянта *джезба*, ми прилапуюєме лєм вариянту *джезва* з оглядом же ше консонант *в* находзи и у турским моделу *sezve*.

Понеже ше опредзелюєме за тоти вариянти хтори у векшей мири кореспондую зоз жридловим моделом, не записуєме ані зявйованє гиятового консонанта *й* (консонанта хтори представля резултат звладованя гията, т. є. одредзеного живкнуща медзи двома вокалами). Прето напр. *алкалоїд*, *архаїчни*, *атеїст(а)*, *бедуїн*, *кокаїн*, *кофеїн*, *креїрац*, *лаїк*, *милион*, *мозаїк*, *наївни*, *радио*, *сперматозоїд* и др., а не *алкалоїд* (як у СРС I 9; у РСС нет тото слово), *архаїчни* (як у СРС I 16; у РСС 39 *архаїчни*), *атеїст(а)* (як у СРС I 18; у РСС 40 *атеїст(а)*), *бедуїн* (як у СРС I 38; у РСС 48 *бедуїн*), *кокаїн* (як у СРС I 581; у РСС 328 *кокаїн*), *кофеїн* (як у СРС I 602; у РСС 341 *кофеїн*), *креїрац* (у СРС I 611 и у РСС 346 лєм *креїровац* а без *креїровац*), *лаїк* (як у СРС I 646; у РСС 357 *лаїк*), *милион* (у СРС I 726 и у РСС 390 *милион*), *мозаїк* (як у СРС I 746; у РСС 396 *мозаїк*), *наївни* (як у СРС I 799; у РСС нет тото слово), *радио* (у СРС II 430 и у РСС 650 лєм *радио*), *сперматозоїд* (як у СРС II 649; у РСС 725 *сперматозоїд*) и др.

Дакеди вариянта хтора би могла буц прилапена ані не уключена до СРС и РСС. Наприклад: *глюкоза* би тиж требала буц уключена до словнікох (а и у СРС I 163 и у РСС 173 лєм *глюкоза*) бо походзи од греч. *γλυκός* /*glukús*/ „сладки”; ані *реума* би можебуц не требала буц занягана кед у СРС II 500 *реома* (и беш. *регома*) опрез *ревматиз[е]м*, *ревматични*, *ревматичар*, *ревматолог*, *ревматологийни*, а у РСС 659/660 *реома* (и беш. *регома*) але опрез *ревматиз(е)м*, *ревматичар*, *ревматични*, *ревматолог*.

Док перши проблем (оп. 2.1) розришовани зоз малу превагу морфологийного принципу, проблем странских словох розришовани зоз превагу фонологийного принципу. Окреме ше то одноши на англицизми хтори на початку 21. вику у вельким числе вошли и уходза до руского языка (Fejsa, 2019b). Дзепоедни з нїх у першей фази адаптованя заступени зоз двома та и трома формами-репликами а ми препоручовали форму-реплику хтора найблізша моделу. Векшина з нїх, окреме тоти зоз обласци информатики, не уключени до СРС и РСС. Наприклад: *айфон*, *апдейтовац*, *аутпут*, *бекап*, *ваєрлес*, *вай-фай*, *веб*, *дилитовац*, *дисплей*, *джойстик*, *зиповац*, *клипборд*, *линк*, *листинг*, *сайт*, *сейвирац*, *скенирац*, *скроловац*, *слот*, *смарт*, *тач-скрин*, *файл*, *фидбек*, *флеш(ка)*, *флопи*, *фрейм*, *улоговац ше*, *чип* и др. На основи уважованя модела и препоручованя истого за реплику ми у сущносци не мали ніяку дилему коло писаня *импут* чи *инпут*. Гоч перша наведзена вариянта у одредзеной мири подпомогнута зоз аналогію

запровадзены спрам дієслова *импутовац* (од італіянського дієслова *imputare*), ми за інформатичні термін препоручуємо лем форму *инпут* спрам англійського моделу *input*. Тиж так, и назва вароша на Босфору би требала глашиц *Истанбул*, а не *Истамбул* (СРС II 980, РСС 867). Выбор медзи *гаджет* и *теджит* за нас вше бул лем *теджит*. Выбор за реплику моделу *template* чежши бо по нашо простори доходзи и британска вариянта *'templeit/* и америцка вариянта *'templət/*, але, заш лем, предкладаме британску вариянту *темплейт*. Виніmkово, дзепоедним зложеним словом охабени два форми. Так, наприклад, гоч моделу *e-mail* найблізша форма *имейл*, оправдана и скрацена форма *мейл*. Дзепоедни ту наведзени англицизми не облапени ані зоз СРС, ані зоз РСС, та ані зоз глосаром „Моделу и реплику” (ibid.: 81-121), але су облапени зоз *Англійско-руским словніком* (Fejsa – Šlemender), як напр. форма-реплика *бенер*, хторей дате першенство на основи вигваряня (*'bænə(r)/*) над форму-реплику *банер*, хтора настала на основи записованя (англ. *banner*). То ше одноши и на *чєтовац* (од англ. *chat /çæt/*) и на *прєнк* (од англ. *prank /prænk/*). Обачене же ше за потреби одредзених бавискох у остатнім чаше креираю числени дієслова напр. *нафидовац*, *трейдовац*, *баговац*, *бановац* и други, хтори за тераз приписуєме идиолекту и узшей групи хасновательох (Fejsa, 2019б: 49). Додайме и же дзепоедни англицизми настали на основи узвичаєней пракси (напр. *лаптоп*, *таговац*, *роминг*) та на ніх не применєни фонологийни принцип же би не пришло до значнейшого розиходзєня норми у литературним язiku и стану у каждодньовой бєшєди.

Бєз огляду на досц строги поступок при адаптованю нових странских словох, генерално патраци, у новей правописней литератури руского язика, т. є. у ПСРЯ и у ПРЯ, не намагали зме ше гу унификованю одредзєней форми. Так напр. штири форми (*шлїдуєщи*, *шлїдуєщи*, *слїдуєщи*, *слїдуєщи*) або три форми (*препарирац*, *препаровац*, *препарировац*) звездєни на два (*шлїдуєщи* и, євєнтуално, у церковней терминології *слїдуєщи*; *препарирац* и *препаровац*), а не на єдну.

У случайох кєд єдна лексєма вошла до руского язика по двох драгох и у єй вариянтох присутни шлїд двох язикох, затримовали зме дублєти, и попри тим же вариянти не уноша новє значєнє. Таки напр. *игумен* и *игуман*, *мрамор* и *мармор*, *оркєстєр* и *орхєстра*, *програма* и *програм*, *схєма* и *шєма*, *шизма* и *схизма*.

Сємантика у наведзєних прикладох не ма улогу. Не ма ю ані при дублєтох хтори настали зоз одбиваньом странского суфикса, або, ридше,

лєм зоз одбиваньом финального консонанта: *аноним* и *анонимус* (у СРС и РСС лєм *аноним*); *алуминий* и *алуминиум* (и у СРС и у РСС обидва форми); *берилий* и *берилиум* (у СРС обидва форми, а у РСС не существуете одвитуюца одредніца); *диносаур* и *диносаурус* (и у СРС и у РСС обидва форми); *госар*, *госарий* и *госариум* (и у СРС и у РСС шицки три вариянти); *планетарий* и *планетариум* (и у СРС и у РСС обидва форми); *полицай* и *полицеєц* (у СРС лєм *полицай*, а у РСС и *полицай* и *полицеєц*); *жандар* и *жандарм* (у СРС и РСС лєм форма *жандар*, але и *жандармерия*). Специфични случай представля зявйоване суфікса *-ус* у двох формох – у форми *-ус* напр. у словє *циркус* (попри слова *циркуз*, у пренешеним значеню) и у форми *-уз* напр. у словє *шпиритуз* (попри слова *шпиритус*, хторе у бешеди можебуц и фреквентнейше).

Дублети окреме части при прикметнікох: и у СРС и у РСС *автобуски* и *автобусни*; и у СРС и у РСС *атлетични* и *атлетски*; и у СРС и у РСС *двофазни* и *двофазови*; У СРС *истофайтови* и *истей файти* у РСС *истофайтов* и *истофайтови*; и у СРС и у РСС *мацерин* и *мацеров*; и у СРС и у РСС *летни* и *летні*; и у СРС и у РСС *непобидиви* и *непобидими*. Понеже односни прикметніки можу буц похасновани у узшим и у ширшим смислу, цо ма формалне одраженє у законченьох *-ов* и *-ови*, у рамикох дзепоедних одредніцох существуюто и триплети: *алфabetни*, *алфabetов* и *алфabetови* (так у РСС; у СРС *алфabetски* и *алфabetни*); *бетонов*, *бетониви* и *бетонски* (так у РСС; у СРС *бетонски* и *бетониви*); *звук*, *звук* и *звучни* (так у СРС; у РСС зазначени исти три прикметніки з тим же прикметнік *звучни* ма окремну одредніцу); *трихижови*, *трохижови*, *трохижни* (так у СРС; у РСС *трихижови* и *трохижови*). О напрямкох за хаснованє дзепоедних прикметніцких суфіксох оп. 3.7.

Вецейформнось заступена и при веліх меновнікох. Наприклад: *ваза* и *вазна* (Кочиш у *Правопису руского языка* на 86. боку форму зоз консонантом и означел зоз астериском як неправилну), *стредок* и *штредок*, *празніна* и *празніна*, *пространство* и *престранство*, *трешаче* и *тримешаче*, *штварцина* и *штвартина* и др. Додайме же гоч у СРС II 514 предкладанє *редхва* и *ретхвочка*, ми потримуєме усоглашенє ришенє предложене у РСС 660 – *ретхва* и *ретхвочка*.

Вецейформнось заступена и при лексичних вариянтох карпатского походзєня, напр. *вша* и *уша*, *хтори* и *котри*, *квет* и *квиток*, *вера* и *вира*, *мера* и *мира* и др. До рускей лексики (Рамає, 1983; 2002; 2018) уключуєме и єдну часц такв. коцуризмох *хтори*, кед су карпатского походзєня и кед маю

место у даєдней зоз вариантох русинского языка, маю место и у руским языку, як южнорусинской варианты, напр. *еци, миш, грамушка, бежиц, ричиц, сичиц, клусти, жолти* (попри такв. керестуризмох *ице, миша, брамушка, бежац, ричац, сичац, тлусты, жовты*) и др. Цо ше дотика коцурского законченя -лї (*булі, читалї*), хторе потвердзує и Карпатски ареал, а хторе хасную углавним старши генерації, воно звездене на уровень застареного и може буц похасноване у белетристичней характеристикі старшого Коцурца. То ше одноши и на лексични варианты хтори ше видиференцовали по приселеню до Бачки у Коцуре и Керестуре, як цо напр. *геровци и черети, голт и гольт, розмаринг и розмария, коваль и ковач, фанг и аколь, лепетка и мотиль, сом и харча, пупче и типине, пампушки и бухти, шмарцмол и бендов, штрикер и триков, батрена и батрен, гвиздочки и кичкириджы, канчовики и зомбульки* и др. (Fejsa, 1996; 2017d).

Гоч тримає же реплики хтори блїзши моделу прилаплївши, та и варианты зоз медзинароднима суфиксами *-изм* (од *-ism*) и *-ист* (од *-ist*), не видзимо препречене же би и форми зоз *-изем* (кед, з єдного боку, вокал *e* оможлївює легчайше вигваряне консонантской групи *зм*, а, з другого боку, условно повесц порусначує сербски форми на *-изам*) и форми зоз *-иста* (хтори ше у даєдних припадках меняю по пременки женского роду а у даєдних по мишаней пременки, за розлику од формах зоз *-ист* хтори ше меняю по пременки хлопского роду). Прето и *емпиризм* и *емпиризем*, и *популизм* и *популизем*, и *механїзм* и *механїзем*, и *економист* и *економиста*, и *капиталист* и *капиталиста*, и *тракторист* и *тракториста* и велї други (Fejsa, 2019a: 33).

Адаптация медзинародних дифтонгох як напр. *ei* и *ai* би не шмела буц по каждую цену унифікована з оглядом на то же слова у хторих тоты дифтонгы приходзели не у исти час и не адаптовани су у истим кругу хасновательох. Гречески дифтонг *ei* у церковнославянизмох восточней традиції найчастейше адаптовани зоз складом *ев*, а у новших руских лексемах (интернационализмох), по походзеню углавним зоз заходней культурней сфери у хторей доминувал уплїв латинского языка, гречески дифтонг адаптовани зоз вокалску групу *eu*. Гречески дифтонг *ai* у старших лексемах адаптовани зоз складом *ав*, а у новших руских лексемах адаптовани зоз вокалску групу *au*. Дифтонгы *ei* и *ai* у адаптованей форми зоз складом *ев* и *ав* заступени напр. у *евхаристия, Европа, евро, авто, автомат, лавра, Павло* а дотични дифтонгы адаптовани зоз вокалску групу *eu* и *au* заступени напр. у *еурека, еуфория, Еуфрат, неутрон, неутрални* (лепше би

було неутрални, у складу з неутрон, прето же у вариянти зоз не- заступена неоснована народска етимология), *пнеуматик*, *фармацеут*, *аудиєнция*, *гидраулични*, *каузални*, *кауция*, *космонаут*, *лауреат*, *пауперизация*, *паушални*, *рестаурация*, *фауна*, *тираносаур(ус)*, *траума*. У першим правопису руского языка (Кошіш, 1971) заступени лем дзепоедни з наведзених лексемах (*Европа*, *авто*, *автомат*, *Евфрат*, *пневматик* и *пневматични*, *фармацевт*, *гидравлични*, *лауреат*, *реставрация*, *аудиєнция*) и не дати конкретни напрямки за писанє лексемах зоз медзинароднима дифтонгами. Понеже тримаєме же слова новшого походзєня зоз дифтонгами *ai* и *ei* у моделу адекватнейше у реплики прилапиц зоз *au* и *eu*, прилапюєме и виправку вариянти *евкалиттус* зоз СРС (I 279) на вариянту *еукалиттус* у РСС (226). У складу з тим зме ше у ПСРЯ (28) опредзелели за вариянту *еуфемиз(е)м* и попри тим же и у СРС (I 279) и у РСС (221) предложена вариянта *евфемиз(е)м*. И за слова хтори не зазначени ані у СРС ані у РСС, як напр. *еутаназия*, предкладаме форми зоз вокалскима групама. Цо ше дотика меновніка хтори походзи од латинского *pausa* (по форми тот меновнік ше надовязує на старогречески *παύσις /pausis/*), вон третирани як гранічни случай медзи старшим и новшим способом адаптованя та прилапени обидва його форми – и *пауза* и *павза*. Адаптованє англійских дифтонгох ше у сущности не розликує. Док ше напр. у векшини прикладах англійски дифтонг *ai*, провадзаци ортоєпию, адаптує зоз вокалску групу *au* (*аут*, *фаул*, *скаут*, *каубой*, *даунлоуд*, *браузер*, *клауд*), у слову *клоун* провадзена ортография (од англ. *clown*; у слову мож утвєрдиц вигваряєне дуплого *ve* по нємецких правилех).

Гоч зявйованє гиятових консонантох (консонантох хтори представляю резултат звладованя гията, т. є. одредзеного живкнуща медзи двома вокалами) углавним не региструєме у писаню (напр. *наисце*, *наисц*, *позауха*; оп. висше и приклади хтори илуструю зявйованє консонанта *й*, напр. у *архаични*, *наивни*, *мозаик*), гиятово консонати, заш лем, записуєме у зависних припадках даєдних словох, углавним у пожичкох хтори ше у номинативе закончюю на вокал (Г. *бачика*; Г. *радия*; Г. *дєрбия*), у власних менох, презвискох на *-и/-ї*, *-ски*, *-ци* и назвискох (Г. *Андрия*; Г. *Силадія*; *Вадаския*; Г. *Яника*), але и у даєдних дублетних формах (у *павук* попри *паук*; у *павучина* попри *павучина*; у *павучайка* попри *паучайка*; у сущности як цо предкладад и Кочиш на 122. боку свойого правописа) (Fejsa, 2019a: 8).

На подобни способ як приступене гу адаптованю медзинародних дифтонгох приступене и гу запровадзованю бєтацизма и витацизма (типични

приклади *символ* и *символ* у хторих алтерную консонанти *б* и *в*). Понеже вѣтацизм характеристични за шицки язики хтори ше традиційно операю на гречески язык (уключуюци ту и вирску, грекокатоліцку традицію), варіянт зоз *в* даваме першенство (напр. *Аврам*, *Вавилон*, *Варава*, *Византия*, *презвитер*, *символ*). У словах хтори до руского языка вошли зоз языкох у хторих латински язык бул перши язык комуниковања (насампредз у вельким числу наукових терминох) доминує бѣтацизм (напр. *алфавет*, *баритон*, *бѣта*, *бѣта-каротен*, *гипербарични*, *Библия*, *биобиблиография*, *биология*, *библиотека*, *симбиоза*, *фѣбруар*). Дзекеди у руским языку и бѣтацистични (заходни) и вѣтацистични (восточни) способ бешедовања и писања охабяю шлїд. Таки приклади *Вифлѣсм* и *бѣтлегем*, *сврейски* и *гебрѣйски*, як и дзѣпоедни мѣна и слова вивѣдзени з нїх: *Вѣнямин* и *Бѣнджамин*, *Яков* и *якобинѣц* и *Джѣйкоб*. Попри мѣновнїка *чорт* (од праславянского **čьrtь*) у руским существує и вѣтацистична варіянта *дѣявол* и бѣтацистична варіянта *дѣбол*. Мѣновнїк зоз *в* указує на восточнославянски уплїв (и заступени *є* на території дѣе доходити восточна редакція церковнославянского; *дѣявол* од *старогреческого слова* *διάβολος*), а мѣновнїк зоз *б* указує на територію на хторей бул значни заходнославянски уплїв (восточнословацки *d`abol*, польски *diabeł*; Рамаѣ, 1983: 121).

Восточни и заходни уплїв обачуєме и мѣдзи южнославянским язицима на прикладу мѣновнїкох *тулян* и *фока*, хтори обидва словнїки зазначели, але у окремених одреднїцох, як кѣд би ше значѣня тих мѣновнїкох не преплетали. Условно наволана горватска варіянта *тулян* находзи ше у СРС II 767 и у РСС 770, а условно наволана сѣрбска варіянта *фока* находзи ше у СРС II 875 и у РСС 798.

И писанѣ *г* або *з* у дзѣпоедних пожичкох заслужує прецизованѣ. Одрѣдзуюци *з* як дзвонки спирант (а мож го одредзиц и як дзвонки гарлови ужинкови консонант, односно як дзвонки глотални фрикатив), Радосав Бошковиц го утвердзел у даскелїх славянских языкох и дѣялектох, точнѣйше у билоруским и украинским на востоку, у чѣским, словацким и горньољужицким на заходу, у дѣялектох словенского югозаходу и у чакавским дѣялекту горватского языка на югу (Вошковиѣ, 1977: 79). Док Бошковиц не пише о часу кѣди у спомнутих славянских языкох и дѣялектох праславянске *г* прѣшло до *з*, Юлиан Рамач як час тѣй гласовой прѣменки одредзує концѣ 12. и початок 13. вику (Рамаѣ, 2002: 516). Без огляду же чи до тѣй гласовой прѣменки пришло на шицких территориях дѣе нѣшка заступене *з* у истим чаше чи не, за правопис значне же нет потреби мѣняц *г*

(жридлове *g*) на *z* у пожичкох хтори бешедніки руского языка превжали у новшим периодзе, т. є. по преставаню дотичней гласовой пременки. Прето ше закладаме же би ше перши язык шветовой комуникації наволовал *английски* а не *английски* (Коџиш, 1971: 82; Fejsa, 1985: 12). Закладаме ше и же би ше *z* дошлїдно писало у словах *грунок* и *грунчок* як и у *обгрунтовац*, а *г* у словах *грунт* и *грунтовнїца* як и у *грундирац* (прицагає увагу же и СРС I 186 и РСС 165 уключели лем форму *грунтовнїца* и попри тим же РСС 176 уключел прикметнік *грунтов(н)и* попри *грунтов(н)и*). Могло би прилапиц и *г* у *евангелисти/евангелики* же би ше означело припаднїкох *евангелистичней/евангелицкей* вири як напр. протестанти и калвинисти (лем у СРС I 272 записана вариянта *евангелик*), а у шицких других словах, хтори виходза зоз восточней традиції, треба дошлїдно хасновац вариянти зоз *z* (*ангел*, *ангелски*, *евангелия*, *евангелист*, *евангелийски* и др.).

Понеже применовнїк *v* еволювал до *у*, одн. префикс *v-* еволювал до *у-*, тримаєме же вариянта *уплїв* (та спрам ней и прикметнік *уплївни* и дієслово *уплївовац*) покрива шицки егзистуюци значеня и нет потреби за вариянту *влїв*. Лем прето же дакеди продуктивне *v* находзиме насампредз у *всоботу*, *внсозелю*, *всшенї* и *влсце*, у ПСРЯ прилапени обидва вариянти.

3. ПРАВОПИСНИ ПРОБЛЕМИ ВЯЗАНИ ЗА ФАЙТИ СЛОВОХ

У тим поглавю розпатрїме даскельо правописни проблеми хтори ше дотикаю меновнїкох (3.1-3.6), прикметнїкох (3.7), дієсловох (3.8-3.9) и присловнїкох (3.10-3.11).

3.1. Уж зме визначели же нам вецейформноц блїзка. То причина же зме у двох номинативних формох єдней групи меновнїкох – зоз законченьом *-а* и без нього – не видзели проблем. Прето, наприклад: и *аксиом* и *аксиома* (у СРС лем *аксиома*, а у РСС нет одвитующей одреднїци), и *архив* и *архива* (и у СРС и у РСС обидва вариянти, але зоз ниянсованьом значеньох), и *бал* и *бала* (и у СРС и у РСС, дзе *бала* третирана як бешедна вариянта), и *залог* и *залога* (и у СРС и у РСС), и *коляй* и *коляя* (у РСС обидва вариянти, а у СРС лем *коляй*), и *комбайн* и у Коцуре *комбайна* (и у СРС и у РСС), и *метод* и *метода* (и у СРС и у РСС), и *пар* и *пара* (и у СРС и у РСС), и *програма* и *програм* (и у СРС и у РСС), и *систем* и *система* (и у СРС и у РСС), и *смерек* и *смерека* (и у СРС и у РСС), и *тис* и *тиса* (и у СРС и у РСС), и *тисяч* и *тысяча* (и у СРС и у РСС), и *цотпель* и *цотпля* (и у СРС и у РСС). Од наведзених формох при Кочишови находзиме *архив* и *архива*, *залога*, *коляй* и *коляя*, *комбайн*, *метод*, *пар* и *пара*, *програма* и *програм*, *система*,

смерека, тисяч и *тисяча* (облик *тисяч* ше третира як контекстуално условена варианта форми *тисяча*; Кочиш 1971: 145). Понеже ше и номинативни форми меновнікох зоз законченьом *-а* и номинативни форми меновнікох без нього уклопою до одвитууючих парадигмох (перши ше меняю по пременки меновнікох хлопского роду а други ше меняю по пременки меновнікох женского роду), и єдни и други нам зоз язичного боку оправдани и прилаплїви.

3.2. У ПСРЯ значну увагу зме пошвецели и родовой перспективи, углавним твореню номинативней форми меновнікох женского роду. Док зме у ПСРЯ мали простору лем з даскелїма прикладами пойсц далей од СРС и РСС, у *Английско-руским словніку* (Fejsa – Šlemender) обезпечене вельо векше число меновнікох женского роду хтори означую занїманя, дїялносци и титули женох. Наприклад:

supporter /sə'pɔ:tə(r)/ *м.* 1. прихильнік, прихильніца; потримователь, потримователька, потримовач, потримовачка; 2. защитнік, защитніца, бранїтель, бранїтельница

visitor /'vɪzɪtə(r)/ *м.* 1. нашивитель, нашивителька; 2. госц, гостинска; 3. над`зорнік, над`зорніца; инспектор, инспекторка

wanderer /'wɒndəɹə(r)/ *м.* вандровнік, вандровніца, вандровкаш, вандров, вандровкашка, блукач, блукачка, скитнік, скитніца

winner /'wɪnə(r)/ *м.* добитнік, добитніца; побиднік, побидніца

Авторе *Английско-руского словніка* були окреме неодлучни у вязи зоз форму еквивалента/еквивалентох хтора/хтори виведзени зоз дієслова *бориц ше*. Фейса и Шлемендерова уключели до АРС и форму *боркиня* и форму *борителька*, препущуюци часу же би як верховни судия розришел дилему, або видиференцовал їх значеня (напр. першу форму за жену-борца у живоце а другу форму за жену-борца у рингу).

3.3. У вязи зоз генитивну форму єдиници у сущносци зме не одступели од Кочишового приступу (Кошіш, 1971: 42-44) та законченя *-а* маю напр. меновніки хлопского роду хтори означую живе єство (*маляра, медведза, писара, роботніка, столара*), предмети и машини (*ашова, клайбаса, плуга, стола; комбайна, трактора*), мери (*байта, бита, гектара, грама, мет(е)ра*) и меновніки-термини хтори пришли преїг сербского языка (*авта, автобуса, балкона, брильянта*). Закончене *-а* у начале приписоване и

меновніком хтори означаю заварти простор, односно будинки и просторії (витерняка, дома, пойда, приклета, хліва), назви пенежох (динара, долара, евра, шилинга), назви мешацох (януара, фебруара, октобра) и назви танцох (валцера, чардаша, степа, танга). Лем закончене -у приписоване меновніком хтори означаю материялни меновніки (воску, квасу, ляду, меду, писку, соку, чаю), природни зявеня (витру, дижджу, каменцу, мразу, шнігу), чувства (болю, жалю, гніву, страху), дії (акту, бегу, галайку, лету, ходу), ограничені простор (буджаку, гаю, депу, краю, парку, риту) и страни швета (востоку, заходу, сиверу, югу). Велькому числу генитивних формох приписани обидва законченя (Fejsa, 2017a: 4).

Окреме визначаєме Кочишов обробок меновніка *акт*, бо у рамикох його одредніци находзиме значну напрямку за третиране генитивного законченя єднини: *акт (документ) -та; акт (дія) -ту* (Кошіш, 1971: 82). Тоту дистинкцию у хаснованю формох генитива ми кладземе на уровень одредзеного правописного ориентира. Прето, кед при меновнікох чувствуєме присуство людского фактора, односно одредзеного персонификованя, та и можлівосц одредзеной дії, прихильни зме давац першенство формом генитива зоз законченьом -у. Наприклад: у виреченю *Од Београду завиши цо будучносц укаже* тримаєме же у фокусу виреченя діялносц одредзеного цела з Београду, хторе творя людзе од фаху.

И меновніки на закончене -з(е)м, у зависносци од контекста, мож заменіц зоз даяку конструкторию хтора уключує дієсловни меновнік, напр. *аматериз(е)м* може подроумийовац кончене рижних активносцох діячох у культури, а *билінгвиз(е)м* бешедоване двох языкох. У тих би случайох першенство мало генитивне закончене -зму. Кед ше стретаєме зоз одредзеним фактом або резултатом дійствованя людского фактора, вец би першенство мало генитивне закончене -зма. То ше одноши и на *вилівок -вка/-вку, випадок -дка/-дку, виплювок -вка/-вку* и велі други меновніки при хторих вариянта зоз законченьом на -у указує на существованє одредзеной активносци (виліванє, випаданє, виплювованє итд.); вариянта зоз законченьом на -а подобну конотацию не ма и виключно менує лем конкретизовани резултат, односно пошлідок одредзеной дії.

И генитивни форми меновнікох на вокал (напр. *Пера* и *Дюра*) прилапліви и як „од *Дюри*” и як „од *Дюру*”.

3.4. У руским языку форма локатива єднини може мац два законченя: -у/-ю, односно -е/-є. Закончене -е/-є звичайно ше зявує при меновнікох хтори старшого походзєня и чийо ше основи закончую на фонемі-

консонанти /б/, /п/, /в/, /ф/, /м/, /р/, як и на фонемі-консонанти /д/, /т/, /з/, /с/, /л/, /н/, хтори по дакедишнім змєгчованю глаша /дз/, /ц/, /ж/, /ш/, /л', /н'. Наприклад: *слупе, хлїве, доме, дворе; гвоздзе, хрибце, лєше, столє, коминє*. Медзитим, векшина з наведзених меновнікох можу мац и форми локатива на законченє -у/-ю (напр. *гвозду, хрибту, лесу, столу, комину*). Лєм законченє -у/-ю приписованє меновніком чийо ше основи закончую на фонемі-консонанти хтори по месце творєня: предньоподнебни /дж/, /ч/, /ш/, /д', /т', /ж/, /ш/, /л', /н' и /й' (напр. *дижджу, кочу, святиліцу, Лодю, Лалитю, ножу, ярашу, карсцєлю, каменю, краю*); зубно-ясново /дз/ и /ц/ (напр. *медведзу, пальцу*); задньоподнебни /г/, /к/ и /х/ (напр. *клягу, кармику, меху*; гарлово /г/ (напр. *брегу*). При меновнікох новшого походзєня (при чим сербски язык або жридлови або постредуюци) найчастєйше давани або лєм локативни законченя -у/-ю (напр. лєм *старту* и *шлайсу*, з оглядом же не єгзистую **старце/*старте*, односно **шлайше/*шлайсе*), або обидва законченя (*авиону/-не, рекорду/-дзе*). У случайох кєд давани обидва законченя тримало ше же слово о меновнікох хтори досягли висши ступєнь адаптації до язичней системи руского языка (Fejsa, 2019a: 4).

За локативни форми назвох мешацох углавним давани обидва законченя (напр. *януару/-ре, фебруару/-ре*). Стрєтаме ше, медзитим, и з назвами мешацох при хторих нет алтернованя зоз -е/-є (напр. у *марцу*, не у **марце*, у *юнию*, не у **юниє*) и з назвами мешацох при хторих ше здобува упечаток же законченє -у/-ю фреквентнейше (напр. скорєй у *августу* як у *августе*).

Дзєкеди нет основи за приписованє обидвох сущєствующих локативних законченьох (напр. форми локатива трох местох у хторих Руснаци жию у значнейшим чишлє глаша: *Кєрєстуре, Коцує, Дюрдьове*).

3.5. Одрєдзєни обаваня виволую двояки законченя номинатива множини при меновнікох хлопского рода на -лог хтори прєноша одрєдзєни занїманя (напр. *археологи* або *археологове, биологи* або *биологове, екологи* або *екологове, кардиологи* або *кардиологове, метеорологи* або *метеорологове, социологи* або *социологове*) понеже потєрашні руски стандард не обезпечєл прецизни правила у вязи зоз вибором форми номинатива множини. Форми *археологи, биологи, екологи, кардиологи, метеорологи, социологи* часто уноша двосмєсел прєто же вони не прєноша прецизну інформацію о тим чи у датим контексту слово о множєствє хлопох чи о множєствє жєнох. Же би ше дилєма превозишла, креирани и форми на -ове, гоч законченє номинатива множини -ове маю меновніки хтори означую зродство и титули, велї особни

мена и презвіска, як и даєдни други меновніки хтори знача особи (Ramač, 2002: 48). Превозисц дилему мож и зоз креираньом паралелних формох за меновніки женского роду як напр. *педагога* и *педагогиня* и *психолога* и *психологиня* при хторих форми номинатива множини глаша *педагоги* и *педагогині*, односно *психологи* и *психологині*.

Одредзену увагу заслужую и меновніки хлопского роду чия ше основа закончує на вокал *о* бо ше при нїх у номинативе єднини стретаме и лєм зоз законченьом *-а/-я* (напр. *авта*, *диска*, *радия*, *сценария*) и зоз меншу варіантносцу, кед закончене *-а/-я* алтернує зоз законченьом *-и* (напр. *євра/ри*, *корза/-зои*).

3.6. Число случайох писаня меновнікох з вельку букву звекшане. То ше насампредз одноши на писанє меновнікох и синтагмох вирского характера. Ми на становиску же меновнік *Бог*, кед бешеднік ма на розуме християнского Бога, хторого твори тройство оца, сина и духа, треба у руским язичу писац з вельку букву. Док у першим правопису руского язича (Коїш, 1971: 84) и у СРС I 63-64 дотични меновнік писани виключно з малу букву, у РСС 60-61 дата двойна можливосц та одвитуюца одредніца почина зоз *Бог/бог*. У виразох, медзитим, и у РСС, аж и теди кед християнске похопене превладує над обцим, тот меновнік записани з малу букву (напр. *бог го такогo зведол/створел*, *боже Исусе Христе/Хрисце*, *боже Саваоте*, *дай боже*, *захрань/зохрань/сохрань боже*, *панє боже (швети)*, *слава богу*). Пракса, розуми ше, походзи зоз „червеного часу“ зоз хторого походзи и перши правопис руского язича (на хтори недвосмислово указує и червена фарба рамикох *Правописа*). О других неусоглашеносцох и недошлїдносцох писаня малей и велькей букви у церковней терминології оп. Fejsa, 2012b.

У ПСРЯ и ПРЯ намагали зме ше усоглашиц и писанє синтагмох зоз присвойнима прикметніками з оглядом же напр. у СРС I 4 и у РСС 31 *Адамово яблучко*, у СРС I 20 и у РСС 41 *Ахилова пета*, але у СРС I 73 и у РСС 65 *Брайова азбука*, у СРС I 676 *Волтов лук* а у РСС 138 *волтов лук*. Препоручуєме же би ше у тим случаю присвойни прикметніки писали з велькими буквами: *Брайова азбука*, *Волтов лук*, *Гордийов тузел*, *Дамоклов меч*, *Едипов комплекс*, *Морзеова азбука*, *Сизифова робота*, *Пандорова шкатула*, *Папенов гарчок* (Fejsa, 2019: 15).

Сучасну дилему чи *Фейсбук* чи *фейсбук* розришуєме так же назви дружтвених мрежох пишеме з вельку букву – *Фейсбук* (Fejsa, 2017a: 86), *Ют`юб* (ibid.: 95).

3.7. Пре недошлїдне хаснованє одредзених прикметнїцких законченьох у нашей правописней пракси дати и одредзени напрямки за формованє прикметнїкох.

Препоручене же би ше требало унапрямовац на хаснованє законченя *-ични* кед меновнїцки модел ма законченє *-ика* (*методика* > *методични*; *математика* > *математични*; *логіка* > *логічни*), а не кед го не ма (так, наприклад, не *аналогични*, кед нет модела *аналогика*, але *аналогийни*, кед существує модел *аналогія*). У вязи з тим поставя ше питанє: чи, попри *анєгдотски*, треба и *анєгдотични* (РСС 36), кед не зажила *анєгдотика*? Тиж так, чи, попри *аристократски*, необходима и форма *аристократични* (РСС 38) понеже у руским язичу не зажила *аристократика*? Зажила, медзитим, *аристократія* та би не требало вихабяц прикметнїк *аристократийни*. Не требало би ані преферовац форму *демократични* (РСС 186) кед не зажила *демократика*. Зажила *демократія* (голем ше наздаваме) та зоз того меновнїка мож вивесц и прикметнїк *демократийни*; зоз меновнїка *демократ(а)* виводзи ше прикметнїк *демократски*. Гу тому, здобува ше упечаток же *аристократични* и *демократични* баржей указую на одредзене присуство датеј прикмети (аристократичносци и демократичносци) и то не у подполним и жаданим количестве; з другого боку, *аристократски* и *демократски* указую на присуство датих прикметох у оптималним и задовольюцим количестве. Прето, тримаєме, же би, попри *аритмични* (пре *ритмика*), требало унесц и *аритмийни* (пре *аритмия*) (РСС 38). На основи того и: *економични* (од *економика*) и *економийни* (од *економия*) и *економски* (од *економ*); *автоматични* (од *автоматика*) и *автоматски* (од *автомат*).

У РСС не давани напрямки кеди хасновац односни прикметнїки на *-ов* а кеди односни прикметнїки на *-ови*. Понеже сети законченьох вязани за нїх обезпечовани углавним обединєно, напр. *алуминийов(и)*, *бензинов(и)*, *бурйов(и)*, *вербов(и)*, *водов(и)*, *дротов(и)*, *маков(и)*, *муков(и)*, *муров(и)*, *рибов(и)*, *слихов(и)*, *судьбов(и)*, *тетанусов(и)* и други (гоч ест и лєм *-ов* як напр. *титанов*, *тифусов*, *шерцов*, або лєм *-ови* як напр. *нежемови*, *струнови*, *тижньови*, *типови*), намагали зме ше видзелїц доминиуюци значєня односных прикметнїкох. За прикметнїк на *-ов* (и сет законченьох хл. р. *-ов*, ж. р. *-ова*, стр. р. *-ове*, мн. *-ови*) опредзельовали зме ше теди кед дотични прикметнїк ступал до блїзшей односней вязи зоз меновнїком, одредзуюци меновнїк зоз значєнями „хтори од/зоз дачого” и „хтори припада гу дачому”, а за прикметнїк на *-ови* (и сет законченьох хл. р. *-ови*, ж. р. *-ова*, стр. р. *-ово*, мн. -

ово) опредзельовали зме ше теди кед дотични прикметнік ступал до дальшей односней, дакеди лем асоціативней вязи зоз меновніком, одредзуюци меновнік зоз значенями „хтори як кед би бул од/зоз дачого” або „хтори як кед би припадал гу дачому”. Мож предпоставиц же односни меновніки (перше материялни, а вец и други) преношели значеня блізки присвойносци и припадносци (по углядзе на прави присвойни прикметніки, як напр. *шестров, братов, мацеров, оцов*) а познейше односносц/одношене гу дачому (та и гу материялу на хтори ше дотична ствар або поняце одноши). Зоз прикметніками на *-ови* часто паралелно существуоу и синонимни прикметніки, напр. *бурйови* и *бурйовити*, *лесови* и *лесовити*, *нежемови* и *нежемски*; *судьбови* и *судьбоносни* и *фатални*; *типови* и *типични*.

Спатраюци форми множини односных прикметнікох, утвердзене же ситуациа у узвичасних синтагмох не така яка би, спрам утвердзених сетох законченъох, була обчекована. Форма множини *мурово новини* би требала по утвердзеним сету законченъох глашиц *мурови новини* (з оглядом же не слово о новинох хтори припадаю муру, або су од нього, але о новинох хтори як кед би припадали муру, значи у пренешеним значеню), а форма *водово квитки* би требала глашиц *водови квитки* (з оглядом же не слово о квиткох хтори настали од води, але о квиткох хтори гу води припадаю у пренешеним значеню). Добре обачел Рамач, розпатраюци синтагму *лядово звуки* у *Граматики руского языка* (Рамач, 2002: 71), же у сучасним литературним языку ест двояки законченя за множину – *-о/-и* (як, у ствари, и за стредні род – *-о/-е*). Здобува ше упечаток же закончене *-о* превладуе.

3.8. Досц часте недошлїдне и невидначене третиране дієсловох на суфикс *-ира-* (Fejsa, 1999–2000; 2000). Так, наприклад, на 29. боку РСС не находзиме дієслова *абдицирац* и *аболирац*, гоч ше їх форми *абдиковац* и *аболовац* находза и у РСС 29 и у СРС I 1, ведно з форму преширену зоз суфиксом *-ов-* (*аболировац*). У РСС ше на 40. боку находзи лем форма *атеровац*, а у СРС I на 18. боку, попри тей, допущена и форма *атерирац* (хтора винїмно часта) и форма *атерировац* (хтору ридко хто з Руснацох хаснує). До обидвох словнікох уключена лем форма *аранжовац*, а без *аранжирац* (хтора, без сумніву, фреквентнейша) и евентуално *аранжировац* (хтора би по аналогї зоз *атерировац* мала буц существуоуца). З другого боку, до РСС уключена лем форма *анимировац*, а форми *анимирац* и, евентуално, *анимовац* занягани. Тиж так, у обидвох словнікох заступена лем форма *вететировац*, а форми *вететирац* и *вететовац* игноровани. У обидвох словнікох заступени и *армирац* и *армировац*, а без *армовац*. Кед же можебуц

дїєслово *армовац* „нефино звучи” и незвичайне є, не видзимо прецо праве дїєслова *аболовац* (попри *аболіровац*, а без *аболірац*) и лем *абдіковац* у тих формах „найприємнейши ухом” норми. Автор тих шорикох ше заклада же би ше першенство давало основним и найфреквентнейшим формом, то єст формом зоз *-ира-* и, евентуално, формом без *-ира-*, а у бешеди незажити, пуритистично пославянизовани форми зоз *-ирова-* же би були *третирани* (и попри тим же на 765. боку РСС лем тей форми дїєслова нет, а єст *третировац* и *третовац*; треба, медзитим, додац и же СРС II на 755. боку допущує и *третирац*) по заступеносци а не по „милозвучносци”. Праве так як у РСС на 58. боку заступени *бламирац ше* и *бламовац ше*, при чим *бламировац ше* не уключене. Так у РСС на 37. боку и *аплаудирац* и *аплаудовац*, без *аплаудировац*. Интересантне же у РСС дакеди форма на *-ира-* и осамена, як напр. *блокирац* (б. 59), *секирац (ше)* (704) и *тренирац* (764). Пре таке становиско за двовидово дїєслова на суфикс *-ира-* у ПСРЯ не наводзени три можлїви форми, алє лем два – форми зоз суфиксом *-ира-* (у одредніци су на першим месце не пре преферованє, алє пре азбучни порядок) и форми у хторих ше суфикс *-ира-* заменює зоз суфиксом *-ова-* (по угляду на форми у хторих ше суфикс *-иса-* заменює зоз суфиксом *-ова-*). Наприклад:

адресирац, *тер. и буд. -ам, прешл. -ал, импер. -ай, дїєприкм. -ани, дїєприсл. -аюци* и адресовац, *тер. и буд. -суєм, прешл. -ал, импер. -суй, дїєприкм. -ани, дїєприсл. -суюци*

асистирац, *тер. -ам, прешл. -ал, импер. -ай, дїєприкм. -ани, дїєприсл. -аюци* и асистовац, *тер. -туєм, прешл. -ал, импер. -туй, дїєприкм. -ани, дїєприсл. -туюци* (Фейса 2017: 6-8)

Секундарне суфиксованє зоз *-ов-* при дїєсловах тримає за редувантне. Кед уж странске слово адаптоване зоз затримованьом частки *-ир-* (з чим реплика усоглашена зоз моделом), нет потреби го ещи и додатково славянизовац, цо вообщє не продуктивна активносц у каждодньовой рускей бешеди.

3.9. Дїєприсловнік презента твори ше з дїєсловах незаконченого виду од другей презентскей основи з помоцу суфиксох *-уци/-юци* и *-аци/-яци* (Рамац, 2002: 130) (напр. *бешедуюци, читаюци, пишуци, патраци, бежаци, шедзаци, наглашуюци, информуюци, компютеризуюци*). Тота дїєсловна форма ше у литературним язiku часто хаснує и як описни прикметнік. Маюци у оглядзе же ше и дїєприсловнік презента и дїєсловни прикметнік творя зоз дїєсловах незаконченого (атотивного) виду, прикметнік *застараюци* (РСС 269) би адекватнейше було твориц зоз

незаконченого дієслова *застаровац* (а не зоз законченого дієслова *застарацше*) та би у тим случаю глашел *застаруюци*.

3.10. У ПСРЯ и ПРЯ направени крочай гу писаню зложених присловнікох составених зоз применовніка и присловніка ведно. Таки крочай направени и у РСС у одношеню на СРС. У РСС напр. на 424. боку присловнік *напразно* написани ведно, а у СРС (I 803, I 819, II 300) окреме – *на празно*. У СРС (II 600) дати два слова *на мелко*, а у РСС (420) єдно *намелко*. У СРС (II 726) *на твардо* окреме, а у РСС (429) *намелко* ведно. Так и *на сухо* у СРС (I 831), а *насухо* у РСС (428). У СРС (I 827) *на шлепо*, а *нашлепо* у РСС (432). У СРС (I 832) *на ценко*, а *наценко* у РСС (431). У РСС (406) *наблїзко*, а у СРС (I 776) єст лєм вариянта без применовніка (*блїзко*). На основи наведзеного, кед и у СРС (I 778) и у РСС (408) *навелько* написане ведно, а ані у СРС ані у РСС не существуете усоглашена одредніца *намало*, тримає же би ше применовнік и присловнік и у тим случаю треба писат ведно. Тиж так, тримає и же би писат *надробно*, а не як у СРС II 600 дзе пише *на дробно* (у РСС не предложене рїшенє).

3.11. Слово *раз* ше пише окреме (напр. *два раз, два раз два*). З другого боку, присловніки *другираз* и *нараз* пишу ше ведно бо маю значеня „познейше”, односно „одразу” (Фейса 2019а: 28).

У РСС присловніки *першираз* (у значеню серб. „први пут”; РСС 524) и *другираз* (у значеню серб. „друго приликом, други пут”, на основи датого прикладу и серб. „иначе”; РСС 216) записани ведно, а присловнік *остатні раз* окреме (у значеню серб. „последњи пут”; РСС 500). Понеже у СРС (II 273) тот присловнік зазначени на два способи „*гугорим ци остатні раз / остатніраз*”, автор нормативистичней литератури ше заклада же би ше слово *раз* у шицких случаюх кед ма значенє серб. „пут” писало окреме.

4. ПРАВОПИСНИ ПРОБЛЕМИ ВЯЗАНИ ЗА ИНТЕРПУНКЦІЮ

Одредзени знаки интерпункції тиж виволую обаваня. За тоту нагоду видзелюєме писанє смужки (4.1), зукосей смужки (4.2), трох точкох (4.3) и кавичкох (4.4).

4.1. Спатраюци записованє смужки (-) у СРС и РСС, обачуєме дзепоедни неусоглашеносци. Неясне, наприклад, прецо у случаю зложених меновнікох у СРС I 19 *авто-драга*, а у РСС 30 *автодрага*, док и у СРС I 19 и у РСС 31 лєм *авто-страда*. Не видзимо праву причину за третиранє структурно подобних меновнікох у РСС 30-31 раз без смужки (*автокломфер*,

автолаковач, автомеханічар) раз зоз смужку (*авто-превознік, авто-стопер*). Зоз смужку треба писац конструи при хторих состоини часци затримую одредзени ступень самостойносци, окремени акцент и неперменлівосц першей з нїх. Конструкт ше у тим случаю трима не тельо як єдна целосна лексема, але як два здружени лексеми; перша состоина часц одредзує другу, даваюци єй при тим означене подфайти слова зоз обцим значеньом у смислу спеціалізації, намени и под. (напр. *авто-хижа* представя хижу хтора ше занїма зоз предаваньом або сервісованьом автох) (Fejsa, 2019a: 22). На основи поведзеного, прихильнейши зме гу формом зоз смужку (*авто-драга, авто-кломфер, авто-лаковач, авто-механічар, авто-превознік, авто-стопер*). Цо ше дотика меновніка *авто-страда*, з оглядом же у руским язикю *страда* не єгзистує як самостойни меновнік, лепше би го було писац *автострада*. Прето и *баскетбол*, а не *баскет-бол* (СРС I 32, РСС 48), як и *бейзбол*, та и *софтбол* и *пейнтбол*. Зоз смужку медзи состоинима часцами предкладаме писац и конструи хтори у новши час до руского язика уходза зоз странских язикох и составени су зоз часцох хтори можу буц и самостойни (напр. *бар-код, веб-сайт, гард-диск, гол-аут, мейл-адреса, панк-рок, поп-сонг, секс-символ, ски-лифт*). У вязи з тим, место *вешкорпа* (СРС I 114, РСС 83), тримає же одвитующе *веш-корпа*.

Смужку би требало писац и при словах хтори настали зоз инициялох, без огляду на то чи ше инициали виповедаю по менованю одвитующих буквох у англійским язикю (спелую) чи по домашнім менованю буквох: *ди-джей, пи-ар, ве-це*.

И писанє прикметнікох зоз смужку або без ней у дзепоедних случаях виволує двоєнє. З тей нагоди затримає ше лєм на двох прикметнікох хтори и у СРС и у РСС обробени на исти способ – *англо-америцки* (СРС I 12, РСС 36) и *сербскогорватски* (СРС II 666; РСС 705). У складу зоз становиском же ше зоз смужку пишу прикметніки хтори не означую даяку зависносц, але паралелносц, односно розличносц або спротивеносц (напр. *русийско-японска война, америцко-европски догварки, африцко-азийска солидарносц* и др.; Fejsa, 2019a: 26) писанє *англо-америцки* зоз смужку то у одредзеной мири наглашує, цо не случай зоз писаньом прикметніка *сербскогорватски* без смужки. Тот прикметнік писани ведно може ше одношиц на урядови язык у бувшей Югославиї, але *сербскогорватски одношеня* чежко мож писац без смужки. Гу тому, и прикметнік *англо-америцки* може буц написани *англоамерицки*, т. є. без смужки, и то

теди кед ше одноши на Американцох английского походзєня (так як цо ше *афроамерицки* одноши на Американцох африцкого походзєня).

4.2. Зукосу смужку (/) мож приписовац без розмакнуца кед слово о поєдинєчних словох и числох опрез и после ней. Кед слово о групи словох и групи числох опрез и после зукосей смужки, розмакнуце треба правиц. Значи за Дзуря не 23. 04/03. 05. бо випадне же алтерную април и треци дзєнь мая, а не комплетни датуми юлианского и григориянского калєндара, але 23. 04. / 03. 05. Тиж так, и кед алтерную повратни дієслова зукоосу смужку не треба притульовац гу повратному словку *ше* (прето *червенєєм ше / червенїм ше*, а не *червенєєм ше/ червенїм ше*).

4.3 Три точки (...) меняю єдно слово, синтагму, клаузу и виречєне або аж и даскельо виречєня. Прето, по логики стварох, не требало би три точки приліпїювац гу остатньому слову з оглядом на то же не слово о тройністим точкованю, але о єдней цалосци хтора не пренєшена а хтора, кед би ше писала, писала би ше зоз розмакнуцом. Предносц ше, спрам того, дава *але ...*, а не *але...*

4.4. Кавички („”) не необходни за назви підприємствох, установох, обєктох и под. хтори маю у себе и окремене мєно. Достаточне и назву и мєно у рамикох назви почац з вельку букву: *Видавательна хижа Прометей, Дом култури Руски Керестур, Новинско-видавательна установа Руске слово, Основна школа Братство-єдинство, Руске културно-уметніцке дружтво Др Гавриїл Костельник, Фестивал рускей култури Червена ружа, Фодбалски клуб Червена гвизда*. Кед же ше назви пишу лєм зоз велькими буквами (напр. на таблічкох, кайронох итд.), вєц кавички за визначованє окремого мєна у рамикох назви потребни.

5. ЗАКЛЮЧЕНЄ

За утвердзованє правописней норми руского языка барз значни перши *Правопис руского языка* (1971) Миколи М. Кочиша. Прєменки хтори ше случовали у руским языку и у дружтву вообще вимагали прєменки и у правопису та *Правопис* з часом постал превозидзєни и зявєла ше потреба за витворїюваньом нового правописа. Зоз *Правописом руского языка* Кочиша руска национална заєднїца служєла ше вєцєй як штири децениї. У другєй половки другєй децениї 21. вика публиковани *Правописни словнїк руского языка* (2017) и *Правопис руского языка* (2019) Михайла Фейси.

У тей роботі автор указує на основни недощлїднощи и недоповедзеносци у двох капиталних лексикологийних творох – *Сербско-руским словніку* (1. том 1995, 2. том 1997) и *Руско-сербским словніку* (2010) Юліяна Рамача, Гелени Медєши, Михайла Фейси и Оксани Тимко-Дїтко – хтори и уплївовали на формованє напрямкох за їх розришованє у новей правописней литератури.

Общи проблеми правописа руского языка груповани до трох групох. Перша група проблемох ше дотика медзиодношеня морфологийного и фонетичного принципа писаня словох, т. є. доминованя уплїва етимологийї або ортоєпийї на ортографию. Друга група проблемох ше дотика штучного урамйованя руского языка и, пошлїдовно, преписованя ришеньох зоз цудзей норми. Треца група проблемох виросла зоз невикриштальованого приступу гу странским словом. Док проблеми у першей групї розришовани зоз малу превагу морфологийного принципу, проблеми у трецей групї розришовани зоз превагу фонологийного принципу. То ше окреме одноши на нови странски слова при хторих зме ше опредзельовали за тоту варианту-реплику хтора у векшей мири кореспондує зоз жридловим моделом. У вязи зоз проблемами другой групї ми на становиску же за евентуалну помоц при нормованю треба консултовац и други карпатски язични идиоми, насампредз вариянти русинского языка, а не лем єден стандарт хторому априорно приписана диялектизуюца улога.

Цо ше дотика правописних проблемох хтори ше одноша на даєдни файти словох, у роботї видзелени и даскельо напрямки за писанє меновнікох, прикметнікох, дїєсловох и присловнікох. За розлику од третираня странских словох, вецейформносц прилапена по рижних основах. Так напр. двояки меновніцки законченя и далєй толеровани (у генитиву *-а* и *-у*, а у локативу *-у/-ю* и *-е/-є*), але викриштальовани даскельо правописни правила (напр. кед при меновнікох чувствуєме присуство людского фактора, односно одредзеного персонификованя, та, самим тим, и можлївосц одредзеной активносци, прихильни зме гу даваню першенства формом генитива зоз законченьом *-у*; при меновнікох новшого походзєня найчастейше даване або лем локативне законченє *-у/-ю*, або и законченє *-у/-ю* и законченє *-е/-є*, окреме теди кед тримаєме же слово о меновнікох хтори досягли висши ступень адаптацийї до рускей системи). Подобно и при прикметнікох. Не зменшованє число прикметніцких законченьох, але хаснователе унапрямени на їх допатранше хаснованє (напр. хаснованє законченя *-ични* препоручене кед ше меновнік зоз хторого виведзени

прикметнік закончує на *-ика*, а хаснованє законченя *-ийни* препоручене кед ше меновнік зоз хторого виведзени прикметнік закончує на *-ия*; препоручене и же би ше односни прикметнік на *-ов* хасновал кед дотични прикметнік ступа до блізейшей односней вязи зоз меновніком, а односни прикметнік на *-ови* кед дотични прикметнік ступа до дальшей односней, дакеди лєм асоцијативней вязи зоз меновніком).

Генерално патраци, у *Правописним словніку руского языка и Правопису руского языка* ше не унапрямовало на унификацию формох по каждую цену. Так зме напр. препоручели же би ше штири форми (*шлїдуюци, шлїдуюци, слїдуюци, слїдуюци*) або три форми (*препарирауц, препараовац, преперировауц*) зводзели на два, а не на єдну. Дублети єдноставно незаобиходни у руским языку з оглядом на то же през историю на основу руского языка, або, прецизнейше, углавним на його лексику, уплїв мали и славянски и неславянски языки – од церковнославянского, мадярского и немецкого по сербски и англійски. Висцерац шицки їх шлїди просто неможлїве, а анї у шведе нет чистого языка.

У роботы увага пошвєцена и даскелїм знаком интерпункції хтори тиж виволую обаваня. Слово конкретно о дзепоедних случайох писаня або неписаня смужки, зукосей смужки, трох точкох и кавичкох.

Зоз новим правописом и правописним словніком правописна норма Кочиша у сущносци не понїщена, але є осучаснена и доробена.

ЛИТЕРАТУРА

- Duličenko, A. D. (2009). *Jugoslavo-Ruthenica II: roboti z ruskej filologiji i istoriji*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Ruske slovo. (Cyrillic)
- Koporova, K. (red.) (2018). *20 rokov vysokoškolskej rusinistiki na Slovakiiji / 20 rokov vysokoškolskej rusinistiki na Slovensku*. Prjašiv: Prjašivska univerzita v Prjašovi – Center jazykiv i kultur narodnostnych menšyn – Inštitut rusinjskoho jazyka i kultury. (Cyrillic)
- Kosteljnik, H. (1923). *Hramatika bačvanjsko-ruskej bešedi*. Ruski Kerestur: RNPД. (Cyrillic)
- Kočiš, M. M. (1971). *Pravopis ruskoho jazika*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoch. (Cyrillic)
- Kočiš, M. M. (1972). *Priručni terminološki rečnik srpskohrvatsko-rusinsko-ukrajinski / Priručni terminologijni slovnjik serbskohrvatsko-rusko-ukrajinski / Pidručnij terminolohičnij slovník serbohorvats`ko-rus`ko-ukrajins`kij*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)

- Kočiš, M. M. (1974). *Gramatika ruskoho jazika: fonetika – morfologija – leksika I*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoch. (Cyrillic)
- Medješi, H.–Fejsa, M. (2007). Pravopisni problemi ruskoho jazika u Vojvodini. U: A. Plišková (zost.) *Jazyková kultúra a jaziková norma v rusínskom jazyku*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav regionálnih a národnostných štúdií, 59–65. (Cyrillic)
- Medješi, H. (2008). *Jazik naš nasuščni*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Medješi, H. (2012). *Z červenim podcahnute*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Medješi H.–Fejsa M. (2012). *Vojvodjanski Rusnaci: stan i perspektivi rozvoju u kulturi, jaziku i obrazovanju*. U: A. Pliškova (red.) *Studium Carpato-Ruthenorum 2012*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Ústav rusínskeho jazyka a kultúri, 19–45. (Cyrillic)
- Medješi, H. (2013). *Z červenim precahnute*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Medješi, H. (2014). *Z červenim vipravene*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Medješi, H. (2017). *Z červenim dopisane*. Novi Sad: Društvo za ruski jazik, literaturu i kulturu. (Cyrillic)
- Miz, R. (2011). *Cerkovni liturgijno-liturgični leksikon*. Novi Sad: Ruske slovo, Hrekokatoljicka parochija sv. Petra i Pavla. (Cyrillic)
- Nadj, H. H. (1983). *Lingvistični statji i rozpravi*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Nadj, H. H. (1988). *Prilohi do istoriji ruskoho jazika*. Novi Sad: Ruske slovo. (Cyrillic)
- Ramač, Ju. (1983). *Leksika ruskoho jazika*. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Institut za pedagogiju – Katedra za ruski jazik. (Cyrillic)
- Ramač, Ju., Fejsa, M., Medješi, H. (1995). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik I, A-Nj*. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu, Društvo za ruski jazik i literaturu. (Cyrillic)
- Ramač, Ju., Fejsa, M., Medješi, H. (1997). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik, II, O-Š*. Beograd: Zavod za učebnjiki i nastavni sredstva, Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu i Društvo za ruski jazik i literaturu. (Cyrillic)

- Ramač, Ju. (2002). *Gramatika ruskoho jazika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Cyrillic)
- Ramač, Ju. (2008). Problemi standardizaciji. U: A. Pliškova (red.) *Rusin`skyj jazyk medži dvoma kongresami*. Prjašiv: Svitovyj kongres Rusiniv, Inštitut rusin`skoho jazyka i kultury Prjašivskoj univerzity, 92–95. (Cyrillic)
- Ramač, Ju., Timko-Djitko, O., Medješi, H., Fejsa, M. (2010). *Rusko-serbski slovnjik / Rusinsko-srpski rečnik*. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazik i literaturu, Zavod za kulturu vojvodjanskich Rusnacoch. (Cyrillic)
- Segedi, K. (2006). Rusinisti-lingvisti. U: M. Fejsa (red.) *Rusini / Rusnaci / Ruthenians (1745–2005) I*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej, KPD DOK, 248–252. (Cyrillic)
- Skuban, M. (1975). Njedošljidnosc i našim jaziku (Co šicko ostalo njerišene zoz Pravopisom i Slovnjikom). *Tvorčosc*, 1, 28–34. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (1985). Anglijski, englejski, anhlijski či ... *Ruske slovo*, 25. oktober 1985, 12. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (1992). Tri žridla problemoch u normovanju ruskoho jazika. *Švetlosc*, 2–6, 150–160. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (1996). Kocurizmi i norma. U: Ju. Tamaš, S. Sabo (red.) *Rusnaci / Rusini 1745–1995*. Beograd, Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Filozofski fakultet – Katedra za rusinski jezic i književnost, 95–115. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (1999–2000). Djijeslova na sufiks -ira i odredzovanje vidovich odnošenjoch u ruskim jaziku. *Studia Ruthenica*, 7, 20–24. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2000). Sposobi adaptovanja / adaptiranja / adaptirovanja djijeslovoch na sufiks -ira. *Švetlosc*, 1-2, 72–84. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2007). Pravopisni problemi ruskoho jazika. *Rusin*, 5, 20–22. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2012a). Stan i tendenciji unapredzovanja normi ruskoho jazika. *Studia Slavica*, XVI, 161–173. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2012b). Cerkovnoslavjanski elementi i jich adaptacija u ruskim jaziku. U: J. Tamaš (red.) *Veličina malich jezičkih, književnich, kulturnich i istorijskich tradicija*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, 319–330. (Cyrillic)
- Fejsa, M. P. (2013). Development of the Ruthenian Language and Its Orthography Standards in Serbia. *American Journal of Linguistics*, 2 (1), 1–7.
- Fejsa, M. (2015). Lingvistični problemi južnorusinskej varijanti rusinskoho jazika. U: A. Plišková (zost.) *Rusin`skyj literaturnyj jazyk na Slovakkiji 20 rokov*

- kodifikaciji / Rusínský spisovný jazyk na Slovensku 20. výročie kodifikácie / The Rusyn Literary Language in Slovakia 20th Anniversary of Its Codification: 4. Kongres rusinskoho jazika*. Prjašiv: Prjašivska univerzita v Prjašovi – Inštitut rusin'skoho jazyka i kultury, 98–114. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2016). Gu novomu pravopisu ruskoho jazika vojvodjanskich Rusnacoch. U: K. Koporova (red.) *Dinamičny procesy v sučasnij slavisticji*. Prjašiv: Prjašivska univerzita v Prjašovi – Ustav rusinskeho jazyka a kultury, 40–57. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2017a). *Pravopisni slovnjik ruskoho jazika*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Oddzeljenje za rusinistiku. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-419-1> (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2017b). Osavremenjavanje rusinskog pravopisa. *Primenjena lingvistika*, 18, 29–42. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2017c). The Improvement of the Orthographic Rules in the Bachka-Srem Rusin Language. *Rusin*, 4 (50), 165–178.
- Fejsa, M. (2017d). Leksičke razlike u govoru Rusina Ruskog Krstura i Kucure. U: S. Gudurić (red.) *Jezici i kulture u vremenu i prostoru 6*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 351–359. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2018). Transliteracija rusinskih imena, prezimena i toponima na srpski jezik. U: S. Gudurić i B. Radić-Bojanić ured. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru VII/2*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Pedagoško društvo Vojvodine, 223–232. (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2019a). *Pravopis ruskoho jazika*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Oddzeljenje za rusinistiku. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-520-4> (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2019b). *Engleski uticaj na rusinski jezik / Anglijski upljiv na ruski jazik / The English Influence on the Ruthenian Language*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-515-0> (Cyrillic)
- Fejsa, M. (2019c). *Uticaj srpskog jezika na rusinski jezik / Upljiv serbskoho jazika na ruski jazik*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2019/978-86-6065-526-6> (Cyrillic)
- Fejsa, M., Šlemender, M. *Anglijsko-ruski slovnjik* (u rukopisu). (Cyrillic)
- Čeljovski S. (2015). *Menovnjiki ženskoho rodu chtori označuju žive* (njeobjavena masterska robota). Novi Sad: Filozofski fakultet. (Cyrillic)

Mihajlo Fejsa

THE GUIDELINES FOR THE IMPROVEMENT OF THE RUTHENIAN
ORTHOGRAPHIC NORM

Summary

The first *Orthographic Rule Book of the Ruthenian Language* by Mikola M. Kočiš (1971) achieved its main goal – to establish the basic orthographic principles. Although some of the secondary problems were not treated in the first Ruthenian orthographic rule book it was very useful and influential. During four and a half decades the need for a new orthographic rule book arose and *Orthographic Dictionary of the Ruthenian Language* (2017) and the second *Orthographic Rule Book of the Ruthenian Language* (2019) by Mihajlo Fejsa were published. These orthographic publications have solved a great number of the remaining problems concerning mainly the conflict between phonological and morphological principle, the adaptation of loanwords, the acceptance of doublets etc. The purpose of Fejsa's *Orthographic Dictionary of the Ruthenian Language* and *Orthographic Rule Book of the Ruthenian Language* is not to revoke the orthographic norm established by Kočiš but to correct and update it. The guidelines for the improvement of the Ruthenian orthographic norm are provided by comparing *Orthographic Rule Book of the Ruthenian Language* (1971) by Mikola Kočiš, *Serbian-Ruthenian Dictionary* (1995; 1997) by Julijan Ramač, Mihajlo Fejsa and Helena Međeši, and *Ruthenian-Serbian Dictionary* (2010) by Julijan Ramač, Oksana Timko-Đitko, Helena Međeši and Mihajlo Fejsa.

Key words: Ruthenian language, standardization, norm, orthographic rule books of the Ruthenian language, orthographic dictionary, loanwords, adaptation, doublets.

Робота настала як продукт проектних 187002 (*Язики и култури у часу и простору*) и 187017 (*Дискурси менинских јазикох, литературах и културах у југовосточней и средней Европи*), хтори финансије Министерство просвити, науки и технолојиног розвоју Републики Сербии.